

Процедури в местата за гласуване – Избори за народни представители 2017

Обучителен материал

Този материал бе разработен в Института за развитие на публичната среда като проект за „Наръчник на секционните избирателни комисии” за изборите за членове на Европейския парламент през 2014 година и предложен на ЦИК като алтернативна, евентуално по-удобна за ползване форма на Методическите указания на ЦИК за СИК. Впоследствие ЦИК предпочете да издаде Методическите указания в познатата от предишни избори структура, а в ИРПС преценихме, че нашият текст може да е полезен за наблюдатели, застъпници, представители на партии, коалиции или инициативни комитети, както и за всички, които се интересуват от техниката на провеждането на изборите на ниво секция.

Материалът се отнася за масовия случай на „обикновени” секции в България и не покрива спецификите на местата за гласуване в чужбина, на плавателни съдове, подвижни СИК в страната.

Настоящото издание е преработено за изборите за народни представители, които ще се проведат на 26 март 2017г. Текстът бе написан въз основа на Изборния кодекс, обновен последно на 07 март 2017 година, а тази онлайн версия е съобразена с Методическите указания на Централната избирателна комисия по прилагане на Изборния кодекс за секционните избирателни комисии в страната.

СЪДЪРЖАНИЕ :

I. Ролята на Секционната изборителна комисия

II. Преди изборния ден

Получаване на изборни книжа и материали

Подготовка на пространството около изборното помещение – поставяне на указателни табели

Подготовка на изборното помещение

III. Кой има право да присъства в изборното помещение

Образци на задължителните отличителни знаци на служебно присъстващите в секцията

IV. Кой има право да гласува в дадена секция

Списъци, с които работи СИК в изборния ден

Допустими документи за самоличност

Вписване на личните данни в изборителния списък

Особени случаи

V. Откриване на изборния ден

Отваряне на изборното помещение

Подготовка за начало на гласуването

VI. Действия при гласуване

Достъп на изборителите в изборното помещение

Бюлетина за гласуване

Идентификация на изборителя и допускане до гласуване

Процедура на гласуване

Действия при сгрешена бюлетина

Забрани и действия при нарушаване на забраните

Гласуване с придружител

VII. Закриване на изборния ден и подготовка за броенето – преди отварянето на урната

Протоколът на СИК

VIII. Преброяване на гласовете

Определяне на общия брой действителни и недействителни гласове.

IX. Действителни и недействителни гласове (чл. 278)

Гласът е действителен, когато (чл. 278, ал. 2 от ИК):

X. Приключване на дейностите в секцията, опаковане и предаване на изборния материал

Попълване на протокола

Поправяне на грешки в протокола при попълването му

Подписване на протокола

Получаване на копие от протокола (Чл. 283).

Опаковане на изборните книжа и материали

Транспортиране на изборните книжа и материали

Приемане и обработка на секционния протокол от РИК

Текстовете в настоящия документ са отговорност на авторите и не отразяват непременно мненията и политиката на Фондация „[Америка за България](#)“. Авторите следва да бъдат цитирани при всяко преиздаване на материала, целия или част от него.

Настоящият наръчник е изготвен от [Институт за развитие на публичната среда](#) в рамките на проект „Инициатива за честни и свободни избори“, подкрепен от Фондация „Америка за България“. [Първото издание](#) на наръчника беше изготвено за изборите за членове на Европейския парламент от Република България.

Автори: Стоил Стоилов и Велко Милоев

Редакция във връзка с избори за народни представители

2017: Елена Андонова

©2017, [Институт за развитие на публичната среда](#)

I. Ролята на Секционната изборителна комисия

Секционната изборителна комисия (СИК) отговаря за прилагането на Изборния кодекс в изборното помещение и в района на секцията. [ИК, чл. 100, (1), т.1].

СИК в страната се назначават от Районните изборителни комисии (РИК). В зависимост от броя на изборителите съставът на СИК е от пет до девет члена, включително председател, заместник-председател и секретар.

Изборният ден може да бъде открит и гласуването се провежда, ако присъстват повече от половината от членовете на комисията. СИК приема решения с мнозинство от две трети от присъстващите, както е показано в таблицата.

Брой на присъстващите	Предложението се приема, ако са гласували „ЗА”
9	6
8	6
7	5
6	4
5	4
4	3
3	2

Когато не е постигнато необходимото мнозинство, смята се, че предложеното решение е отхвърлено.

Решенията на СИК, протоколите и удостоверенията се подписват от председателя и секретаря. [Чл.99, (3), (6)] или според таблицата:

При отсъствие:	решенията се подписват от
на председателя	заместник-председателя и секретаря;
на секретаря	от председателя и заместник-председателя
едновременно и на председателя и на секретаря	заместник-председателя и член на комисията, определен с нейно решение, предложени от различни партии или коалиции

Сред основните задължения на СИК са следните [Чл.100]:

- Съдейства на общинската администрация при подредбата на изборното помещение;
- Осигурява свободно и спокойно протичане на гласуването;
- Преброява гласовете за кандидатските листи при избори за народни представители, както и предпочитанията (преференциите) за кандидатите на партии и коалиции; изготвя протокол за резултата от гласуването в изборителната секция и го предава на районната изборителна комисия в срок до 24 часа след приключване на гласуването;
- Обявява пред присъстващите и на общодостъпно място пред изборителната секция резултатите от гласуването;

- Предоставя на присъстващите кандидати, наблюдатели, застъпници, представители на партии, коалиции и инициативни комитети, подписано и подпечатано копие от протокола;
- Предава в РИК избирателните списъци, по които е гласувано в изборите за народни представители, с приложените към тях декларации и удостоверения; списъка на заличените лица в изборите за народни представители и списъка за допълнително вписване на придружителите;
- Разглежда жалби и сигнали, по които се произнася незабавно, като решението се съобщава веднага на жалбоподателя.

Разпределението на дейностите между членовете на ЦИК става с писмено решение при откриването на изборния ден [Чл. 100 (2)].

Указанията на председателя на СИК са задължителни за всички присъстващи в изборното помещение. Те могат да бъдат отменени или изменени с решение на комисията. [Чл.100 (3)]

Членовете на СИК са длъжни да носят в изборния ден отличителни знаци по образец, утвърден от ЦИК.

При изпълнение на своите правомощия членовете на СИК са длъжностни лица по смисъла на Наказателния кодекс. Правата и задълженията им започват с назначаването им и приключват след предаването на изборните книжа и материали в РИК и поставянето пред секцията на копие от протокола с резултатите от гласуването и разписката с въведените данни от изчислителния център на РИК.

Решенията на СИК се обжалват в РИК.

II. Преди изборния ден

Членовете на СИК се освобождават от служебни и трудови задължения за период от три дни: за деня преди изборите, за изборния ден и за деня след изборите (Изборен кодекс, Чл.98). В тези три дни членовете на СИК са на разположение за извършване на всички дейности по подготовката и провеждането на изборите.

Получаване на изборни книжа и материали

Районната избирателна комисия, съвместно с областната и общинската администрация, предава на СИК изборните книжа и материали в деня преди изборите:

- Избирателни списъци - [избирателен списък](#) за избори за народни представители;
- Избирателни кутии, включително отделни кутии за отрязъка с номера от бюлетината;
- Кочани с хартиени бюлетини за гласуване, които имат поредни номера и са запечатани. Общият брой получени бюлетини, броят на получените кочани, както и първият и последният фабричен номер на бюлетините от всеки кочан се вписват в протокола за предаването и приемането на изборните книжа и материали;
- Списък за вписване на придружителите;
- [Списък на заличените лица](#) ('забранителен списък');
- Формуляр на списък на лицата, получили копие от подписания протокол. Фабричните номера на протоколите се вписват в протокола за предаването и приемането на изборните книжа и материали. Формулярите на протоколите се предават запечатани в плик по начин, който позволява да се види само фабричният им номер;
- Два формуляра на [протокола](#) на СИК;
- Формуляри на чернови на протоколите на секционната избирателна комисия, запечатани поотделно в плик;
- Бланка чернова за преброяване на преференциите за всяка от кандидатските листи на партии и коалиции;
- Печат на СИК, запечатан в плик;
- Протокол за маркиране на печата на СИК;
- Образци на декларации;
- Отличителни знаци за членовете на СИК;
- Копирна машина;
- Техника, консумативи и други помощни и технически материали.

При предаването се попълват следните документи:

- [Протокол за предаване и приемане на избирателен списък \(по чл. 215, ал. 4 от ИК\)](#) - Приложение № 74
- [Протокол за предаване и приемане на изборни книжа и материали](#) - Приложение № 76

Протоколите са подписват от председателя на СИК, член на РИК и представител на общинската администрация, определен със заповедна кмета.

Процесът на предаване и получаване на изборните материали може да бъде наблюдаван от застъпници, представители на партии, представители на инициативни комитети и наблюдатели.

Подготовка на пространството около изборното помещение – поставяне на указателни табели

1. Пред сградата:

- Табели с формат А4, на които се изписват номерата на секциите в сградата и номерата на секциите и етажът, на който се намират;
 - Табели с размери 50/30 см, насочващи избирателите с увреждания към секцията за гласуване на първия (партерен) етаж;
2. По етажите на сградата:
- Табели с формат А4, на които се изписват номерата и местонахождението на избирателните секции и етажът.
3. Пред изборното помещение
- Табло с размери 100/70 см. На него СИК поставя образец от бюлетините за гласуване за народни представители. Върху лицевата страна на бюлетините се изписва текст „ОБРАЗЕЦ“.
 - Всички решения на СИК.
 - Телефоните за връзка и подаване на сигнали до РУ на МВР и до дежурния прокурор.
 - Телефони за връзка с РИК.
 - Указателна табела (бял лист с формат А4), на което с големи букви е указано, че избирателят може да изрази своя вот само със знак X или ✓, поставен с химикал, шишеч със син цвят и е указан начинът на гласуване с предпочитания (преференции). Поставя се до вратата на изборното помещение.
 - Табло, на което с един и същи размер, вид, форма и шрифт са изписани в кръгчета пред имената на кандидатите поредните им номера по листи според регистрацията им в РИК, по поредност на партиите, коалициите според номера в бюлетината им.
 - Указателна табела (бял лист с формат А4), на която се изписва номерът на секцията и отдолу административните адреси от населеното място, които обхваща секцията.
 - Табела с формат А4, на която се отбелязва допълнителното предназначение на секцията, определена за гласуване на избиратели със затруднения в придвижването.

Подготовка на изборното помещение

Изборните помещения се оборудват от общинската администрация. Кабините за гласуване трябва да са подредени така, че да са осигурени тайната на вота и достъп за избиратели с увредено зрение и със затруднения в придвижването. Завесите на кабините трябва да са от непрозрачен плат в неутрален цвят, с височина най-малко 200 см от пода и да са добре осветени. В кабините се поставят маса, стол и химикал, шишеч със син цвят, и табло (бял лист формат А4), на което с големи букви е указано, че избирателят може да изрази своя вот само със знак X или ✓, поставен с химикал, шишеч със син цвят. В кабините се поставя и табло, на което с един и същи размер, вид, форма и шрифт са изписани имената и в кръгче пред всяко име номерата на кандидатите по листи по поредността на регистрацията им, в поредност на партиите и коалициите, съобразно поредността на номерата им в бюлетината.

Изборното помещение се оборудва с копирна машина като задължително се проверява нейната изправност чрез копиране на тестова страница.

Членовете на СИК подреждат масите, столовете, кабините за гласуване и останалите помощни материали, които ще се използват в изборния ден, по начин, позволяващ незабавното започване на изборния ден.

В секциите с над 400 избиратели се осигурява задължително втора кабина за гласуване. Когато в сградата, в която се намира секцията, няма секция за гласуване на лица с

увредено зрение и затруднения в придвижването, едната от кабините се приспособява за гласуване на лица, придвижващи се с помощно средство.

След проверката и подреждането на изборното помещение членовете на СИК го запечатват с хартиена лента с печата на общината, на която се подписват.

Изборните помещения се охраняват отвън от служители на Министерството на вътрешните работи.

III. Кой има право да присъства в изборното помещение

Право да присъстват в изборното помещение при откриването на изборния ден, по време на гласуването, при отварянето на кутиите с бюлетините и установяването на резултатите имат:

- кандидати за народни представители;
- наблюдатели, упълномощени от български неправителствени организации, както и наблюдатели от международни организации;
- застъпници на кандидатски листи;
- упълномощени представители на партии, коалиции и инициативни комитети, регистрирали кандидатски листи;
- представители на средствата за масово осведомяване.

При откриването на изборния ден в секцията могат да се намират и избиратели, членове на инициативни комитети и граждани, а при установяване на резултатите от гласуването – и по един анкетъор на регистрирана от ЦИК социологическа агенция (Изборен кодекс, Чл. 230, чл.272).

Наблюдателите и застъпниците на листи могат също да присъстват при получаването на изборните книжа и материали от СИК и подготовката на изборното помещение. Тези правила са показани по-долу в табличен вид.

Всички лица в изборното помещение са длъжни да следват указанията на председателя на СИК. СИК пък е длъжна да им осигури добра видимост при спазване тайната на вота. Никой, освен гласуващите в момента, не бива да се намира на разстояние по-малко от три метра от кабината за гласуване, когато в нея има избирател (Чл. 226).

В изборното помещение не се допускат лица с поведение, накърняващо добрите нрави, както и лица, носещи предмети, опасни за живота и здравето на гражданите. Единствено представители на органите на МВР могат да влязат с оръжие в изборното помещение, когато са поканени с решение на СИК за възстановяване на реда. (Чл. 221, чл. 222, ал. 4)

В даден момент в изборното помещение може да се намират само по един наблюдател от една и съща организация, по един застъпник за всяка кандидатска листа, един представител от всяка партия, коалиция или инициативен комитет, по един анкетъор от регистрирана социологическа агенция. Чуждестранните наблюдатели могат да присъстват по двама, придружени от преводач. Наблюдателите, застъпниците и представителите на партии, коалиции и инициативни комитети не са обвързани с конкретна секция.

Наблюдателите, застъпниците, анкетъорите, представителите на партии и коалиции са длъжни да се легитимират пред председателя на СИК с удостоверенията, издадени им от ЦИК / РИК, съответно с пълномощно от партията, коалицията или инициативния комитет според таблицата по-долу. Длъжни са още да носят отличителни знаци и то само по образец, утвърден от ЦИК. Неспазването на това изискване е основание да бъдат отстранени от изборното помещение.

Образци на задължителните отличителни знаци на служебно присъстващите в секцията

НАРОДНО СЪБРАНИЕ - 2017 г.	НАРОДНО СЪБРАНИЕ - 2017 г.
ПРЕДСЕДАТЕЛ на СИК	ЗАМ.-ПРЕДСЕДАТЕЛ на СИК
НАРОДНО СЪБРАНИЕ - 2017 г.	НАРОДНО СЪБРАНИЕ - 2017 г.
СЕКРЕТАР на СИК	ЧЛЕН на СИК

Кандидатите се легитимират с копие от решението на ЦИК за регистрация на кандидатска листа. Те нямат отличителни знаци.

Изброените по-горе лица не бива да печат на гласуването (Чл. 232. (2)).

При избори за народни представители [удостоверения за гласуване на друго място](#) се издават на кандидатите, членовете на Централната избирателна комисия, членовете на районните избирателни комисии, наблюдателите.

Удостоверенията за гласуване на друго място се издават след подаване на [заявление по образец](#) до общинската администрация (органите по чл. 23, ал. 1), не по-късно от 14 дни преди изборния ден. В заявлението гражданите декларират, че ще гласуват само веднъж.

Обобщение: Право да присъстват при различните дейности на изборния процес при провеждането на избори за народни представители:

	Наблюдатели	Застъпници на кандидати и листи	Представители на партии, коалиции	Кандидати	Анкетъори на социологически агенции
Право да присъстват при различните дейности на изборния процес					
Получаване на изб. м-ли и подготовка на помещението	Да Чл. 114 (1), т.3	Да Чл. 120 (1), т.3	Да Чл. 126 (1), т.1	Не	Не
Откриване на изборния ден	Да Чл. 114 (1), т.4	Да Чл. 120 (1), т.4	Да Чл. 126 (1)	Да Чл. 230 (2)	Не
По време на гласуването	Да Чл. 114 (1), т.5	Да Чл. 120 (1), т.5	Да Чл. 126 (2)	Не	Не
При отваряне на кутията и броенето	Да Чл. 114 (1), т.6	Да Чл. 120 (1), т.6	Да Чл. 126 (3)	Да Чл. 272	Да Чл. 272.
При предаване на материалите	Да Чл. 114 (1),				

	т.7				
Други права и задължения					
Задължително се легитимират с:	Удостоверение за регистриран наблюдател от ЦИК	Удостоверение за застъпник, издадено от РИК	Оригинал или заверено копие на пълномощно от партията / коалицията	Копие от решението на ЦИК за регистрация на а листа	Удостоверение от ЦИК Чл. 203
Задължителен отличителен знак по образец	Да	Да	Да	Не	Да
Право да гласува с удостоверение за гласуване на друго място	Да	Не	Не	Да	Не
Право на жалби и сигнали	Да Чл. 114 (1), т.10		Да Чл. 126 (6)		Не
Право на копие от протокола	Да Чл. 114 (1), т.9 Чл. 283	Да Чл. 120 (1), т.8 Чл. 283	Да Чл. 126 (1), т.5 Чл. 283	Да Чл. 283 +100 (1),т.8	Не

IV. Кой има право да гласува в дадена секция

(Избирателните списъци, особени случаи)

Списъци, с които работи СИК в изборния ден

В деня преди гласуването всяка СИК получава избирателни списъци, както и един списък на заличените лица (“забранителен списък”).

- Списъците за изборите за народни представители се съставят от общинската администрация по постоянен адрес. В тях влизат български граждани, които са навършили 18 години към изборния ден включително; не са поставени под запрещение; не изтърпяват наказание лишаване от свобода; имат постоянен адрес в района на съответната избирателна секция или имат настоящ адрес в района на съответната секция (и постоянен в района на друга) и са подали заявление да бъдат вписани в списък по настоящия си адрес, не по-късно от 14 дни преди изборния ден. ([Приложение 12](#))
- [Списъкът на заличените лица за изборите за народни представители](#) съдържа имената, ЕГН и основанията за заличаване на различни категории избиратели. Според на чл. 38 ал. (1) от Изборния кодекс това са лицата, които:
 - ПО - лица, поставени под запрещение;
 - МП - лица, които изтърпяват наказание лишаване от свобода;
 - НА - лица, вписани в избирателния списък по настоящия им адрес;
 - УГДМ - лица, с издадено удостоверение за гласуване на друго място;
 - МВНР - лица, вписани в списък за гласуване извън страната;
 - УГОНМ – имат издадено удостоверение за гласуване в определено място при произвеждане едновременно на два или повече вида избори извън случаите, когато се произвеждат само избори за общински съветници и кметове.

Срещу всяко име е кодирано основанията за включването на лицето в списъка.

Допустими документи за самоличност

Единствените документи, с които избирателят може да се представи пред СИК, са:

- Лична карта
- Зелен паспорт – за родените до 31.12.1931 година

За да гласуват в секция в населеното място, където се обучават (когато то е различно от постоянния им адрес), ученици и студенти е необходимо да представят освен личната си карта и заверена за съответната година/семестър ученическа книжка/студентска книжка.

Когато личната карта или паспортът са с изтекъл срок, повредени, изгубени или откраднати, избирателят се допуска до гласуване, ако представи удостоверение от МВР, че е в процес на издаване на лични документи. [чл.263 (1)] Върху удостоверението член на СИК отбелязва „Гласувал”, датата и номера на секцията. [Чл. 264, (5)]

Вписване на личните данни в избирателния списък

Председателят или определен с решение член на СИК сравнява внимателно данните от личната карта (или зеления паспорт, или удостоверението от МВР) с тези от избирателния списък – това са трите имена и постоянния адрес. След това, **без да се четат на глас**, се вписват ЕГН, видът и номерът на документа за самоличност, съответно – удостоверението от МВР. [Чл. 264, (1)]

Ако в документа, представен от избирателя, едно от имената е различно спрямо избирателния списък, но постоянният адрес съвпада, в графата „Забележки” се отбелязват трите имена така, както са изписани в документа – личната карта, зеления паспорт или удостоверението от МВР. [Чл. 264, (2)]

Особени случаи

Името на избирателя липсва в списъка

СИК ще провери по постоянния адрес на избирателя от личната му карта дали той наистина трябва да гласува в тази секция. Ако е така, СИК проверява списъка на заличените лица.

1. Ако в Списъка на заличените лица за народни представители срещу името на лицето е отбелязано:
 - „ПО“ – избирателят е поставен под запрещение;
 - „МП“ – избирателят в момента изтърпява наказание „лишаване от свобода“;
 - „НА“ – избирателят е включен в списък по настоящ адрес и следва да гласува в секцията по настоящия си адрес;
 - „МВНР“ – избирателят е вписан в избирателен списък извън страната;
 - “УГДМ” – избирателят има издадено удостоверение за гласуване на друго място;
 - “УГОНМ” – имат издадено удостоверение за гласуване в определено място при произвеждане едновременно на два или повече вида избори извън случаите, когато се произвеждат само избори за общински съветници и кметове.

Без да е необходимо удостоверение от общината, се дописва избирател, срещу името на когото в Списъка на заличените лица е отпечатано „МВНР“, след като представи декларация, че не е гласувал и няма да гласува на друго място – [Приложение № 17](#).

Във всички останали случаи лицата, включени в Списъка на заличените лица, **МОГАТ** да бъдат дописвани в избирателния списък и допускани до гласуване само ако представят удостоверение ([Приложение 15](#)), издадено от съответната община/кметство, и попълнят и подпишат декларация, че не са гласували и няма да гласуват на друго място ([Приложение № 17](#)).

Решението на секционната избирателна комисия, свързано с недопускане на избирател до гласуване, е писмено и се връчва на избирателя от СИК. Решението може да се оспорва пред районната избирателна комисия, която се произнася незабавно (не по-късно от един час от получаване на оспорването/жалбата).

Лица с увредено зрение или със затруднения в придвижването

Такива избиратели могат да гласуват в определена от РИК секция на първия етаж (партера) или в друга подходяща секция по техен избор. Имената и личните им данни се вписват в допълнителната страница на избирателния списък и след представяване на декларация по образец, че не са гласували и няма да гласуват на друго място – [Приложение № 17](#).

Лица, заети в произвеждането на изборите

Членовете на СИК и на охраната, ако не фигурират в избирателните списъци за изборите за народни представители се дописват след като представят декларация – [Приложение № 17](#) от изборните книжа, в случай, че секцията, в която са вписани е различна, от тази която обслужват.

Секционните избирателни комисии са длъжни да предоставят на избирателите образците на декларациите, описани по-горе.

V. Откриване на изборния ден

Отваряне на изборното помещение

Членовете на СИК се събират пред изборното помещение поне 10 – 15 минути преди началото на изборния ден, определено със закон за 7.00 часа. Ако отсъства член на комисията, по телефона се установява дали ще се яви или не. Изборното помещение се разпечатва в 7.00 ч. от председателя на СИК, ако присъстват повече от половината членове на комисията.

За да се отвори изборното помещение, трябва да присъстват най-малко:

- 3 членове при 5-членни СИК,
- 4 членове при 6- и 7-членни СИК
- 5 членове при 8- и 9-членни СИК.

Ако в 7.00 ч. са налице повече от половината членове на СИК, но отсъства председателят, изборното помещение се разпечатва и изборният ден се открива от зам.-председателя.

При липса на кворум не бива да се отваря изборното помещение, а се уведомява РИК кои членове не са се явили.

Ако до един час не се явят липсващите членове на СИК, РИК назначава необходимия брой членове от резервите. Когато отсъства член на ръководството на СИК или цялото ръководство, РИК назначава някой от членовете на съответната длъжност(и).

Когато са налице поне половината от членовете на СИК, включително новоназначените, изборното помещение се отваря и започва подготовка за откриване на изборния ден.

Председателят на СИК приканва присъстващите да заемат местата си (Вижте раздел III. Кой има право да присъства в изборното помещение.) Председателят или определен член на СИК проверява личните карти и документите, които удостоверяват правото им да присъстват (акредитациите). Председателят на СИК информира присъстващите за правата и задълженията им, включително задължението да носят отличителните си знаци. Добра практика е да се обявяват гласно дейностите, които СИК извършва на този етап.

Подготовка за начало на гласуването

1. Председателят на СИК проверява наличието на бюлетините и другите изборните книжа и материали, както и дали избирателните кутии и кутията за отрязъците от бюлетините са празни и изправни.
2. Председателят на СИК проверява целостта на плика с печата на СИК, изважда печата и го наранява/ маркира по начин, който да направи печата уникален. За това се съставя протокол – [Приложение № 81](#) от изборните книжа, който съдържа не по-малко от 3 отпечатъка, направени с маркирания вече печат. Протоколът се подписва от членовете на СИК.

След маркирането на печата на СИК той не бива да бъде изнасян от изборното помещение, да бъде полаган на каквито и да било други повърхности, освен на бюлетините, протоколите и книжните ленти за опаковане.

3. След проверката, при която на присъстващите е показано, че избирателната кутия и кутията за отрязъци са изправни и празни, те се затварят и запечатват с хартиени ленти, на които се полагат печатът на СИК и подписите на присъстващите членове. Лентите трябва да се поставят от всички страни по

начин, който не позволява отварянето на избирателната кутия без да се наруши целостта им.

4. Определят се функциите на членовете на СИК и се записват в решение на комисията.

След извършване на горните действия председателят на СИК обявява изборния ден за открит.

VI. Действия при гласуване

Достъп на избирателите в изборното помещение

Избирателите се допускат един по един, като с предимство се ползват майките с малки деца, бременните жени, хората с увреждания и възрастните.

Членът на СИК, който поканва избирателя в изборното помещение, го насочва към член, който работи с избирателния списък.

Бюлетина за гласуване

Гласуваме с бяла и непрозрачна бюлетина, с уникален пореден номер и полиграфическа защита. В горната част на бюлетината са изписани наименованието и номера на района.

Бюлетината за народни представители е в списъчен вид - вляво в квадратче са изписани номерата на партиите, коалициите от партии и независими кандидати, а на последно място е "Не подкрепям никого". Срещу всяко квадратче е изписано името на съответната партия, коалиция от партии, независим кандидат и "Не подкрепям никого". В квадратчето със съответния номер със знак X или ✓, с химикал пишеш със син цвят, избирателят отбелязва своята воля.

В дясната страна на бюлетината има отпечатани кръгчета с поредни номера. Те отговарят на мястото, което заема всеки конкретен кандидат от съответната кандидатска листа. Броят на кандидатите в една кандидатска листа не може да надхвърля удвоения брой мандати в многомандатния изборен район. В едно от кръгчетата избирателят може да постави знак X или ✓, за да изрази преференция (предпочитание) ако желае, за предпочетен от него кандидат от вече избраната партия или коалиция.

За да се счита за действителен един глас е необходимо в квадратчето с номера на избрана партия/коалиция/инициативен комитет или в квадратчето "Не подкрепям никого" **само със знак X или ✓ и с химикал пишеш със син цвят да е отбелязана волята на избирателя.**

Бюлетините са подредени в кочани. Всяка има сериен номер, отпечатан върху кочана и върху отрязък на лицевата страна, в долния десен ъгъл на самата бюлетина. **Отрязъкът трябва да бъде отстранен от СИК ПРЕДИ пускането на бюлетината в избирателната кутия.** Кочанът, бюлетината и отрязъкът са отделени с перфорация.

На гърба на бюлетината са обозначени места за поставяне на печата на СИК.

Идентификация на избирателя и допускане до гласуване

Единствените документи, с които избирателят може да се представи пред СИК, са:

- Лична карта;
- Зелен паспорт – за родените до 31.12. 1931 година;
- Учениците и студентите, когато гласуват в секция по избор в населено място, различно от постоянния им адрес, са длъжни да представят и ученическа или студентска книжка, заверена от учебното им заведение за съответната учебна година или семестър. [Чл. 241 (1), т. 2; чл. 263 (4)]

Когато личната карта или паспортът са с изтекъл срок, повредени, изгубени или откраднати, избирателят се допуска до гласуване, ако представи удостоверение със снимка от МВР, че е в процес на издаване на лични

документи. [чл.263 (1)] Върху удостоверението член на СИК отбелязва „Гласувал”, датата и номера на секцията. [Чл. 264, (5)]

Член на СИК установява самоличността на избирателя като извършва следното:

- Намира името му в избирателния в списък. Сравняват данните от документа за самоличност с тези от избирателния списък (това са трите имена и постоянният адрес), без да ги чете на глас.
- Вписва в избирателния списък единния граждански номер (ЕГН), вида и номера на документа за самоличност, без да ги чете гласно.
- Задържа документа на избирателя, докато той упражнява правото си на глас и се подпише в избирателния списък.

Процедура на гласуване

След удостоверяване на самоличността на гласоподавателя и вписването на неговите данни в избирателния списък член на СИК отделя една бюлетина от кочана, полага печат на гърба ѝ и я предоставя на избирателя за гласуване. **Забранено е да се откъсват бюлетини от кочана предварително и да се полага печатът на СИК на гърба им освен в момента на подаването на бюлетината на избирателя.**

Отделянето на бюлетината от кочана трябва да става внимателно, за да се избегне повреждане около перфорацията. Бюлетината се разгъва и се проверява дали е по образец, дали е празна и за фабрични дефекти. Ако бюлетината не е отпечатана съгласно утвърдения образец или е попълнена, или има зацапвания, или механични увреждания, СИК я отделя и написва върху гърба ѝ „унищожена“.

След като членът на СИК и избирателят се уверят, че бюлетината е само една, че не е попълнена и отговаря на образца, членът на СИК полага печат на обособеното за това място на гърба на бюлетината и я подава на избирателя. Добра практика е членът на СИК да покаже как се сгъва бюлетината, така че преди пускането в избирателната кутия да може да се положи вторият печат на СИК и да се отдели контролният отрязък със серийния номер, без да се види как избирателят я е отбелязал.

За да бъде действителен гласът за партия, коалиция, независим кандидат или "Не подкрепям никого", избирателят поставя знак **X** или **✓** със син химикал само в едно от квадратчетата с номерата на кандидатските листи в бюлетината.

Избирателят влиза в кабината за гласуване, отбелязва вота си върху бюлетината, сгъва я така, че да се вижда отрязъкът със серийния номер и излиза със сгънатата бюлетина.

В кабината може да има само един избирател!

След като упражни правото си на глас избирателят излиза от кабината със сгънатата бюлетина и я подава на член на комисията, който сверява дали номерата върху бюлетините съответстват на номер в съответния кочан, поставя втори печат на оказаното място и подава бюлетината на избирателя, за да я пусне в урната.

След това полага подпис срещу името си в избирателния списък, получава личните си документи и напуска помещението.

- Забранено е да се разгъва бюлетината при откъсване на отрязъка.

- Не се допуска избирателят да пусне бюлетината в урната, без да е положен върху нея втори печат и без да е отделен контролният отрязък.

При несъответствие на серийните номера бюлетината се обявява за недействителна и това се отбелязва на гърба ѝ, без да се разгъва. В графата „Забележки“ на избирателния списък се отбелязва „Бюлетина по чл. 265, ал. 5 от ИК“. **Избирателят не се допуска да гласува отново.**

Действия при сгрешена бюлетина

Избирател, който сгреши при поставянето на знака, изразяващ неговия вот, може да върне сгънатата сгрешената бюлетина и да получи нова. Това право се предоставя на избирателя само веднъж.

Без да се разгъва, на гърба на върнатата бюлетината се изписва "СГРЕШЕНА", подпечатва се с печата на СИК и се подписва от председателя, секретаря и член на комисията, предложени от различни партии и коалиции. Бюлетината се отделя настрана.

Забрани и действия при нарушаване на забраните

1. Общи забрани

- Забранява се предварителното раздаване на изборни книжа и материали.
- Забранява се изнасянето на избирателните кутии, избирателните списъци, печата на СИК и бюлетините извън изборното помещение след приемането им от СИК в предизборния ден, по време на гласуването и при преброяването на гласовете.
- Забранява се изнасянето на бюлетини от избиратели извън изборното помещение.
- Забранява се гласуване извън изборното помещение, освен при гласуване с подвижна избирателна кутия.
- Забранява се присъствието на други лица, освен гласуващи в момента избиратели, на разстояние по-малко от три метра от кабината за гласуване, когато в нея има избирател.

2. Забрани за вписване в бюлетината на специални символи

- Вписването в бюлетината на специални символи като букви, цифри или други знаци прави гласа недействителен.
- Върху кочана също не бива да се вписват каквито и да било символи като букви, цифри или други знаци.

3. Забрана за заснемане на вота

- Забранява се използването на мобилни телефони, фотоапарати или друга възпроизвеждаща техника с цел заснемане на начина на гласуване. При нарушаване на забраната СИК обявява бюлетината за недействителна, изписва върху нея текст „НЕДЕЙСТВИТЕЛНА ПО чл. 227“ и същото обстоятелство се отбелязва в графа "Забележки" на избирателния списък. Избирателят не се допуска повторно до гласуване.

4. Забрана за показване на начина на гласуване

- Забранява се след попълване на бюлетината и преди пускането ѝ в избирателната кутия избирателят да я разгъва и да показва как е гласувал. При нарушаване на тази забрана СИК обявява бюлетината за недействителна, изписва върху нея „НЕДЕЙСТВИТЕЛНА ПО чл. 228“ и отбелязва това обстоятелство в графа "Забележки" на избирателния списък. Избирателят не се допуска повторно до гласуване.

Бюлетините, които са унищожени, сгрешени и върнати или недействителни поради нарушаване на забрани не се пускат в избирателната кутия и не се смесват с бюлетините от кутията след отварянето ѝ. Те се описват в протокола на СИК

За удобство при боравенето с тази терминология ползвайте следната таблица.

Сгрешени	Сгрешени и върнати от избирателя. Избирателят има право на нова бюлетина. (чл. 267)
Унищожени	- Ползвани за образец пред изборното помещение; - Бюлетини с фабричен дефект или повредени при отделянето от кочана – такава бюлетина не се дава на избирателя.
Недействителни:	
недействителни бюлетини по чл. 227	Заснет вот
недействителни бюлетини по чл. 228	Показан вот
недействителни бюлетини по чл. 265, ал. 5	Несъответствие на серийния номер от отрязъка спрямо серийния номер от кочана

Гласуване с придружител

Избирател с увредено зрение или със затруднения в придвижването, което не му позволява да гласува сам, може да поиска помощта на придружител.

Разрешението се дава от председателя на СИК. При оспорване на това решение от член на СИК, въпросът се решава с гласуване в комисията. При наличие на разрешение придружителят трябва да удостовери самоличността си с лична карта. В графа „Забележки“ на избирателния списък се записват трите имена и ЕГН на придружителя; тези данни се записват и в Списъка на придружителите, където придружителят се подписва след гласуването. След приключване на гласуването този списък се подписва от председателя и секретаря на СИК.

Ако избирателят е с увреждане, което не му позволява да се подпише срещу името си в избирателния списък, член на СИК отбелязва „гласувал“ и се подписва. Това обстоятелство се описва в графата „Забележки“.

Не могат да бъдат придружители следните лица:

- членове на СИК;
- представители на партия, коалиция от партии или инициативен комитет;
- застъпници;
- наблюдатели;
- лице, което е било вече придружител на двама други избиратели.

Неграмотността не е основание за гласуване с придружител.

След приключване на гласуването в края на изборния ден и преди отварянето на избирателната кутия председателят и секретарят на СИК се подписват под името на последния избирател, който е вписан в допълнителната страница на избирателния списък.

VII. Закриване на изборния ден и подготовка за броенето – преди отварянето на урната

Гласуването приключва в 20.00 часа. Ако в този момент пред изборното помещение чакат избиратели, председателят и секретарят на СИК установяват техния брой и събират документите им за самоличност. Само тези избиратели се допускат да гласуват след 20.00 часа, но не по-късно от 21.00 часа. (Изборен кодекс, чл.220)

След като и последният избирател напусне изборното помещение, председателят на СИК обявява изборния ден за приключил, а на присъстващите се осигурява пряка видимост. (чл. 270 (1))

Право да присъстват имат при преброяването на гласовете: кандидати за народни представители, по един застъпник от всяка листа, по един представител на партия/коалиция/инициативен комитет, по един наблюдател от организация, по един регистриран анкетър от социологическа агенция, представители на средствата за масово осведомяване.

Преброяващият гласовете съобщава на висок глас резултатите, които установява.

Присъстващите са длъжни да спазват реда в помещението, да следват указанията на председателя и да не се намесват в работата на СИК.

Само СИК е компетентна да установи кой глас е действителен или не!

Преди да започне да преброява гласовете, СИК определя с решение кой от членовете ѝ ще има достъп до бюлетините и ще брое, кой ще попълва протокола, кой ще опакова бюлетините и книгата и т.н.

Кутията с отрязъци от бюлетините със серийните номера се отстранява от масата, а след приключване на броенето, се прибира в чувала заедно с бюлетините и другите книжа и материали.

Протоколът на СИК

Протоколът за изборите за народни представители е създаден в чернова и белова.

Беловата на протокола се състои от отделни листове, всеки от които е отпечатан на химизирана хартия в три екземпляра. Всеки лист съдържа две страници, номерирани последователно. В долния десен ъгъл на всяка страница от протокола са отпечатани уникален фабричен номер и два черни правоъгълника.

На всеки ред от протокола са дадени указания за попълването му, които СИК трябва да следва стриктно.

[Протокол на секционна избирателна комисия в избирателна секция](#)

[Протокол на СИК за гласуване извън страната в избирателна секция](#)

СИК започва работа по черновата на протокола. Беловата не бива да се използва за подложка при писане, защото е на химизирана хартия.

Протоколът за избор на народни представители в първата си част предоставя обща информация. Данните в тази част на протокола се попълват **преди отварянето на избирателните кутии.**

В **буква А**, Част I, се вписва броят на получените бюлетини.

Точка 1 – брой на избирателите според избирателния списък при предаването му на СИК.

Точка 2 – брой на избирателите, вписани в допълнителната страница (под чертата) на избирателния списък в изборния ден.

Точка 3 – общ брой на гласувалите избиратели според положените подписи в избирателния списък, включително подписите в допълнителната страница (под чертата).

КОНТРОЛА - числото по т. 3 трябва да е равно на числото по т. 5 и да е по-малко или равно на сумата от числата по т. 1 и 2.

Следващата стъпка е да се преброят и опаковат бюлетините, останали **извън урната точка 4**:

- а) брой на неизползваните бюлетини;
- б) брой на унищожените от СИК бюлетини по други поводи (за създаване на образци за таблата пред изборното помещение и увредени механично при откъсване от кочана и станали неизползваеми);
- в) брой на недействителните бюлетини по чл. 265, ал. 5 от ИК (когато номерът на бюлетината не съответства на номер в кочана);
- г) брой на недействителните бюлетини по чл. 227 от ИК (при които е използвана възпроизвеждаща техника);
- д) брой на недействителните бюлетини по чл. 228 от ИК (показан публично вот след гласуване);
- е) брой на сгрешените бюлетини по чл. 267, ал. 2 от ИК.

VIII. Преброяване на гласовете

След като масата за броене е подготвена, избирателната кутия се отваря, бюлетините се изсипват. Обичайно на този етап председателят на СИК показва на всички присъстващи, че кутията е празна и я оставя настрана.

Бюлетините се преброяват и техният брой се попълва в **точка 5** от протокола ([Протокол на секционна избирателна комисия в избирателна секция](#)).

Точка 6 - Общ брой на недействителните гласове - броят на недействителните бюлетини е равен на броя на бюлетините, които не са по установен образец за съответния район; бюлетини, в които има вписани специални символи, като букви, цифри или други знаци; бюлетината не съдържа два печата на съответната СИК; в бюлетината вотът на избирателя не е отбелязан със знак **X** или **✓** и с химикал, пишец със син цвят; отразеният в бюлетината вот на избирателя не може да бъде установен еднозначно, тъй като знакът **X** или **✓** е поставен в квадратчетата за две или повече кандидатски листи или засяга повече от едно квадратче за гласуване; вотът на избирателя не е отбелязан с химикал, пишец със син цвят; бюлетини в които няма отбелязан вот за партия, коалиция, независим кандидат или в квадратчето „Не подкрепям никого“ (празни бюлетини).

За да бъде установен броят на действителните и недействителните гласове, всички бюлетини се изваждат от избирателната кутия и се подреждат на купчинки действителни гласове и недействителни гласове.

Всяка бюлетина, извадена от урната, е един глас за партия, коалиция или независим кандидат - той може да бъде действителен или недействителен. СИК не бива да смесва недействителните гласове (от урната) с унищожените, сгрешените и невалидните бюлетини, останали извън нея - последните следва да са вече описани, опаковани и отстранени от мястото за броене.

ГЛАСЪТ Е ДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 278, ал. 2 от ИК):

- бюлетината е по установен образец;
- на гърба на бюлетината са положени два печата на съответната СИК;
- върху бюлетината вотът на избирателя е отбелязан със знак **X** или **✓** с химикал, пишец със син цвят, само в едно от квадратчетата за гласуване - за партия, коалиция, независим кандидат, или в квадратчето „Не подкрепям никого“;
- знакът **X** или **✓** не навлиза в квадратче за гласуване за друга листа;
- върху бюлетината няма вписани символи и знаци, като букви, цифри и други знаци.

Когато бюлетината има отклонения, дължащи се на дефекти и грешки при производството, или когато върху нея има механични увреждания или зацапвания, гласът се брои за действителен.

Когато бюлетината има отбелязване със знак **X или **✓** с химикал, пишец със син цвят, само в квадратчето „Не подкрепям никого“ - гласът е действителен.**

Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изброените по-горе изисквания за действителност на гласа, но не е откъснат долният десен ъгъл с поредния номер на бюлетината в кочана, **гласът се брои за действителен**, ако номерът на бюлетината съвпада с някой от номерата в кочаните, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция.

По действителността на вота трябва да се вземе писмено решение, в което да се опише поредният номер на бюлетината, както и трите имена на члена на комисията, който е отговорял за откъсване на отрязъците с фабричните номера от бюлетините.

ГЛАСЪТ Е НЕДЕЙСТВИТЕЛЕН, КОГАТО (чл. 278, ал. 3 от ИК):

- бюлетината не е по установения образец;
- на гърба на бюлетината не се съдържат два броя печати на съответната СИК;
- в бюлетината има вписани символи, като букви, цифри и други знаци;
- върху бюлетината знакът X или ✓ не е отбелязан с химикал, пишец със син цвят;
- вотът на избирателя не е отбелязан със знак X или ✓;
- върху бюлетината има отбелязване в повече от едно квадратче – на партия, коалиция, независим кандидат или в квадратчето “Не подкрепям никого”, включително когато знакът , поставен от избирателя засяга повече от едно квадратче за гласуване, така, че не може да се определи еднозначно вота на избирателя;
- в бюлетината са отбелязани предпочитания (преференции) със знак, различен от X или ✓, и с химикал, който не пише със син цвят;
- в бюлетината не е отбелязан вот на избирателя.

Когато в избирателната кутия бъде намерена бюлетина, отговаряща на изискванията за действителност на гласа, но не е откъснат долният десен ъгъл с поредния номер на бюлетината в кочана, гласът се брои за недействителен, ако номерът на бюлетината не съвпада с никой от номерата в кочаните, от които са откъсвани бюлетините в тази избирателна секция.

Действащият Изборен кодекс въвежда в изборната практика понятието – „недействителен глас по кандидатски листи”.

Когато в бюлетината има отбелязване в квадратчето за една листа, но бюлетината не отговаря на останалите изисквания за действителност (не е по образец, не е гласувано с установения в закона знак, няма два печата на гърба от съответната СИК или са добавени специални символи - букви, цифри и други знаци), е налице недействителен глас за кандидатската листа.

Броят на недействителните гласове за съответните листи се вписва в т. 8 от протокола срещу наименованието на съответната партия, коалиция или името на независимия кандидат в колоната „Недействителни гласове“.

Броят на бюлетините, върху които няма отбелязване за нито една листа (празна бюлетина) или са зачертани всички листи, или е гласувано за повече от една листа, се вписва в най-долния ред на колоната „Недействителни гласове“ по т. 8 от протокола.

Броят на всички действителни гласове за всички партии, коалиции, независими кандидати и “Не подкрепям никого” се вписват в т.7 от протокола. Данните за действителните гласове за партиите, коалициите и независимите кандидати се вписват в т.7.1, а броят на гласовете “Не подкрепям никого” в т. 7.2.

Преброяване на преференциите:

- липсата на отбелязване на предпочитание (преференция) не прави гласа недействителен. Такъв глас се брои за първия кандидат от листата;
- предпочитанието (преференцията) е недействително, когато има отбелязване със знак X или ✓ с химикал, пишец със син цвят, в повече от едно кръгче; в този случай преференцията се зачита и се брои за първия кандидат от листата;
- когато преференцията е отбелязана с друг цвят, различен от синия, тя е недействителна. **В този случай е недействителен и гласът за листата (бюлетината);**

- отбелязването на предпочитание (преференция), когато е гласувано за независим кандидат, не опорочава вота на избирателя.

Броят на действителните гласове, подадени за отделните партии, коалиции и независими кандидати, се вписва в т. 8 от протокола, на реда срещу наименованието на съответната партия, коалиция или името на независимия кандидат в графа „Действителни гласове“.

Поради тези особености на изборното законодателство Методическите указания на ЦИК за секционните избирателни комисии предвиждат сортирането на гласовете като действителни и недействителни и по кандидатски листи да става едновременно.

На всяка бюлетина СИК ще погледне в кое квадратче за партия, коалиция, независим кандидат има поставен знак. Съответно бюлетините се подреждат в два реда купчинки: действителни гласове по купчинки за всяка кандидатска листа (или “Не подкрепям никого”) и недействителни гласове – също на купчинки по кандидатски листи. При действителните самостоятелно ще бъдат преброени гласовете “Не подкрепям никого” и ще бъдат записани в предвидената за това точка от протокола. При недействителните ще има още купчинка – с бюлетините, в които изобщо няма поставен знак (празни), или е отбелязана повече от една листа или са зачертани всички листи. Тоест това са недействителни гласове „изобщо”, които не могат да бъдат отнесени към никоя партия, коалиция или независим кандидат (т.9 от протокола).

След като всички бюлетини от избирателната кутия са сортирани, СИК ще преброи по колко са във всяка купчинка и ще впише числата в т. 8 на протокола – „Разпределение на гласовете по кандидатски листи”. Тук срещу всяка листа се вписват в съответната колона действителните и недействителните гласове, подадени за нея, като в колоната за недействителните гласове има допълнителен ред – за гласовете, които са недействителни „изобщо”.

Определяне на общия брой действителни и недействителни гласове.

Установява се броя на действителните и броя на недействителните гласове и се вписват в протокола. В т. 6 се отбелязва броят на недействителните гласове; в т. 7 – броят на действителните гласове - сума от действителните гласове за кандидатски листи и подадените гласове “Не подкрепям никого” (т. 7.1.брой на действителните гласове, подадени за кандидатските листи на партии, коалиции и инициативни комитети; 7.2.брой действителни гласове (отбелязвания) само в квадратчето „Не подкрепям никого“).

За да се установи броят на действителните и недействителните гласове, извадените от избирателната кутия бюлетини се подреждат на купчинки действителни гласове и недействителни гласове.

Всички действителни гласове по кандидатски листи (които се отбелязват в т. 8 – колона „Действителни гласове”) се сумират и резултатът се вписва в т. 7.1 на протокола.

Аналогично, всички недействителни гласове (които се отбелязват в т.8 – колона „Недействителни гласове”) се сумират недействителните гласове “изобщо” (т. 9 от протокола) и резултатът се отбелязва в т. 6 на протокола.

На този етап се прави проверка по контрола дали сумата от числата по т. 8, колона „Действителни гласове“ е равна на числото по т. 7.1 от протокола, както и дали сумата от числата по т. 8, колона „Недействителни гласове“ и недействителните гласове “изобщо” по т. 9, е равна на числото по т. 6 от протокола.

Когато действителността или недействителността на някой глас е оспорена, СИК взема решение за това дали гласът е действителен или недействителен, за което се съставя протокол (чл. 279, ал. 3 от ИК). На гърба на бюлетината се отбелязва номерът на

решението, основанийето за недействителност и се полагат подписи от председателя и секретаря на СИК. Протоколът по чл. 279, ал. 3 от ИК се прилага към протокола на СИК с изборните резултати.

Преброяване на предпочитанията (преференциите)

1. След установяване броя на действителните гласове, подадени за всяка листа, и вписването им в черновата на протокола на СИК с резултатите от гласуването, се пристъпва към преброяване на предпочитанията (преференциите) за всеки един от кандидатите по листи. За целта се използват бланки-чернови за отразяване на резултатите от преброяването на предпочитанията (преференциите) съгласно приложението, получени от СИК в предизборния ден.
2. Преброяването на предпочитанията (преференциите) се извършва последователно по листи на партии и коалиции и по реда на отпечатването им в бюлетината. Председателят или член на СИК, определен с нейно решение, взема бюлетина от купчинката с действителни гласове за съответната партия или коалиция, показва я и обявява:
 - 2.1. поредния номер на кандидата, за когото е отбелязано предпочитание (преференция) или
 - 2.2. че няма отбелязано предпочитание (преференция) или
 - 2.3. че е отбелязано предпочитание (преференция) в повече от едно кръгче със знак **X** или **✓** с химикал, пишец със син цвят, след което я подава на друг член на СИК за проверка и поставяне на съответната купчинка.
3. Предпочитанията (преференциите) се преброяват върху бланка-чернова (по т. 1). Бланката-чернова се изготвя за всяка партия и коалиция, включена в бюлетината, и съдържа толкова полета, колкото са кандидатите в съответната листа.
4. На първия ред на всяко от полетата се изписва поредният номер на кандидата в листата на съответната партия/коалиция. Всеки ред съдържа еднакви по големина квадратчета, в които може да се отпечата трицифрено число. Отпечатват се толкова реда, колкото могат да поберат поне 117 квадратчета и един празен ред с квадратчета, в които няма изписани (отпечатани) номера, съгласно приложението.
5. Броят на преференциите се отразява едновременно и независимо един от друг от двама членове на СИК (предложени в състава на комисията от различни партии и коалиции), определени с решение на комисията.
6. При наличието на предпочитание (преференция) членът на СИК, който държи бюлетината, оповестява на глас за кой кандидат е предпочитанието. Членовете на СИК, които записват предпочитанията (преференциите) върху бланката-чернова, ги отразяват, като ограждат (зачертават) първото число на първия ред, започвайки от № 1, и продължават във възходящ ред, без да изпускат числа до изчерпване на предпочитанията (преференциите) за този кандидат. Последното оградено (зачертано) число показва броя на получените от този кандидат предпочитания (преференции).
7. Броят на бюлетините без предпочитания (преференции) се установява, като от броя на действителните бюлетини (гласове), подадени за листата на тази партия/коалиция, се изважда сумата от всички подадени преференции за всички кандидати на тази партия/коалиция. Полученото число се вписва в квадратчето под надпис „БЕЗ“ в част II, лист 2, т. 10 на черновата на протокола на СИК срещу номера на съответната партия/коалиция.

КОНТРОЛА: Проверете повторно. Преди пренасяне на броя на предпочитанията (преференциите) от бланката-чернова за преброяване на предпочитанията (преференциите) в черновата на протокола на СИК – т. 10 на лист 2, се извършва проверка дали общият брой на разпределените по кандидати предпочитания (преференции), включително и броят на действителните гласове без предпочитания (преференции), съответства на броя на действителните гласове за съответната кандидатска листа съгласно отбелязването по т. 8, колона „Действителни гласове“ на лист 1 от черновата на протокола на СИК.

Контролата се извършва, като се сумират броят на предпочитанията (преференциите) за всеки един от кандидатите с действителните гласове в колона „БЕЗ“. Сборът трябва да е равен на общия брой на гласовете, подадени за съответната партия/коалиция, вписан в т. 8, графа „Действителни гласове“ на лист 1 от черновата на протокола на СИК.

IX. Действителни и недействителни гласове (чл. 278)

За да бъде гласът действителен, трябва да са изпълнени ВСИЧКИ от изброените по-долу условия.

1. Това трябва да е официалната бюлетина на Централната избирателна комисия (бюлетина „по образец“). Не е пречка, ако по нея има фабрични дефекти, увреждания или зацапвания. На гърба ѝ трябва да има два печата на СИК.
2. Да липсват „специални символи“, тоест всякакви букви, цифри, зачертавания или знаци освен X или ✓, нанесени със син цвят, и то само в квадратчетата с номерата на кандидатските листи или в квадратчето “Не подкрепям никого”.
3. Синият знак X или ✓ трябва да е поставен така, че да е ясна волята на избирателя. Например намерението на избирателя е ясно, ако знакът X или ✓ излиза извън квадратчето за дадена листа, но не навлиза в друго квадратче.

Гласът е действителен, когато (чл. 278, ал. 2 от ИК):

- бюлетината е по установен образец;
- на гърба на бюлетината са положени два печата на съответната СИК;
- върху бюлетината вотът на избирателя е отбелязан със знак X или ✓ с химикал, пишец със син цвят, само в едно от квадратчетата за гласуване – за партия, коалиция, независим кандидат, или в квадратчето „Не подкрепям никого“;
- знакът X или ✓ не навлиза в квадратче за гласуване за друга листа;
- върху бюлетината няма вписани символи и знаци, като букви, цифри и други знаци.

Ако дори едно от тези изисквания не е изпълнено, гласът е недействителен.

Вижте графичните примери в края на този раздел за различни видове отбелязвания, при които гласът е действителен или недействителен.

За да определите действителен ли е гласът за листа и за индивидуален кандидат при различни възможни случаи, използвайте таблицата по-долу.

N	Отбелязване в бюлетината	Какво се брои и какво не
1	Неясен знак или повече от един знак за листа/кандидати.	Гласът не се брои.
2	Липсва знак за листа/кандидати.	Гласът не се брои.
3	Ясен знак за листа.	Гласът се брои.
4	Ясен знак за листа в квадратчето “Не подкрепям никого”.	Гласът се брои.

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – трябва да има само един знак X или ✓
	Име на партия, коалиция или ИК	
	Име на партия, коалиция или ИК	

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – точката е специален символ
---	--------------------------------	--

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – разрешени са само X или ✓.
---	--------------------------------	--

	Име на партия, коалиция или ИК	Недействителен глас – допълнителното кръгче е специален символ.
---	--------------------------------	---

✓ 	Име на партия.....	Недействителен глас – знакът трябва да е в квадратчето (така може да служи като специален символ).
---	--------------------	--

	1	Име на партия, коалиция или ИК	Действителен глас – волята на избирателя е ясна, знакът не засяга квадратче на друга листа.
	2	Име на партия, коалиция или ИК	
	3	Име на партия, коалиция или ИК	

Х. Приключване на дейностите в секцията, опаковане и предаване на изборния материал

Попълване на протокола

Едва след като СИК е попълнила изцяло черновата на всеки вид протокол и членовете са се убедили, че данните са верни и контролите са удовлетворени, се разпечатва една от двете белови на протокола. Вторият екземпляр на беловата на протокола ще се разпечата и употреби само при допускане на грешка.

По форма и съдържание беловата е еднаква с черновата, с която СИК е работила досега. Формулярът (белова) на протокола е в три идентични екземпляра на трипластова индигирана хартия и има полиграфическа защита и фабричен (сериен) номер.

Всеки екземпляр на протоколите е на листа с обособени страници. На първия лист във всички видове протоколи се вписват общите данни за гласуването в секцията и гласовете за партиите, коалициите и инициативните комитети.

Важно!

- При работа с протокола не го разпластявайте (не бива да се отделят еднаквите листи, тъй като са на химизирана хартия). Да не се използва протоколът като подложка за писане.
- Всички данни се вписват С ДУМИ И С ЧИСЛА! Когато числото е 0, се пише „нула“.
- Пликът с протокола не се запечатва.

Член на СИК внимателно пренася данните от черновите на протоколите ред по ред.

В буква „Б“ се описва дали е имало спорове по действителността на гласовете, какви решения са взети по тях.

В края се отбелязва какви жалби или заявления са постъпвали до СИК и какви решения е взела СИК по тях. Описват се и се прилагат към протокола всички жалби.

Отбелязва се каква е била обстановката при произвеждането на изборите.

Поправяне на грешки в протокола при попълването му

За да се отстрани грешка, зачертава се грешната цифра или дума с черта така, че да се вижда написаното, и се написват действителните данни. Всеки член на СИК трябва да подпише поправката отстрани. Ако са сгрешени данните и с цифри и с думи, зачертават се и се поправят по описания начин и двете грешки.

В случай че грешката не може да бъде отстранена по този начин, използва се резервният втори формуляр на протокол (изцяло). В такъв случай СИК унищожава сгрешения протокол с надпис "СГРЕШЕН" и протоколът се подписва от всички членове. Когато предава протокола с резултатите от гласуването, СИК връща на РИК и сгрешения екземпляр. В РИК фабричните номера на сгрешения протокол и на протокола с верните резултати се сверяват с номерата, записани в деня преди изборите в протокола за предаването и приемането на изборните книжа.

При предаването на протокола в РИК всеки лист ще се сканира. Системата разпознава протоколите по уникалния им номер и черните правоъгълници. Затова ако СИК допусне грешка на един лист от беловата, в никакъв случай не бива да подменя само този лист със съответния лист от резервния втори формуляр.

В този случай при сканирането системата няма да разпознае листа с различни номера и няма да го приеме като част от същия документ. СИК с такъв протокол ще бъде оставена да изчака приемането на всички други протоколи и книжа на останалите СИК в общината. Всички членове на СИК ще бъдат събрани в общинския център и в присъствието на РИК ще отворят торбата с бюлетините и останалите книжа и материали и отново ще установят резултатите и съставят нов протокол.

Подписване на протокола

Всички членове на СИК подписват всеки протокол и се отбелязва в колко часа е станало това. Член на СИК няма право да откаже да подпише протокола. Член на СИК, неподписал протокола без уважителни причини, носи административно-наказателна отговорност.

Член, който не е съгласен с отразеното в протокола, го подписва с особено мнение, като посочва в какво се изразява несъгласието му. Мотивите се излагат в писмена форма на отделен лист и се прилагат като неразделна част от протокола. Неподписването на протокола от член на СИК не го прави недействителен. Когато член на СИК е възпрепятстван по уважителни причини да подпише протокола, това се отбелязва, като се посочват и причините.

Поправки в протокола след подписването му може да се правят преди обявяване на резултатите от гласуването. Поправката се подписва от всички членове на комисията, като отстрани се пише "поправка". Очевидни фактически грешки може да се поправят и след обявяване на резултата.

След подписването председателят обявява резултатите от гласуването по партии, коалиции и независими кандидати.

Получаване на копие от протокола (Чл. 283).

Право да получат заверено копие от протокола имат:

- членовете на секционната изборителна комисия;
- кандидатите, застъпниците и представителите на партиите, коалициите и инициативните комитети;
- кандидати;
- наблюдателите.

Копирането се извършва след попълване на всички данни за всеки от протоколите и подписването им от всички членове на СИК и преди предаването на протокола в РИК.

Копирането се извършва от определен от СИК член само в изборното помещение.

СИК дава възможност на всяко лице, което има право да получи копие от протокола, да сравни дали данните от копие съответстват точно на оригинала. След сравняването и ако копие отговаря точно на оригинала, председателят, заместник-председателят и секретарят на СИК подписват копията на протокола на всяка страница (лист) и полагат печата на комисията.

Копирането се извършва преди да бъде запечатана торбата с материалите на СИК, защото в нея се слага и печатът.

Имената, качеството на лицата и другите данни, получили копие от протокола, се вписват в списък ([Приложение № 85](#)), който се подписва от председателя и секретаря на СИК.

Опаковане на изборните книжа и материали

След попълване и подписване на беловите на протоколите, изборните книжа и материали се опаковат:

- неизползваните бюлетини в пакет с надпис „Неизползвани бюлетини“;
- недействителните бюлетини по чл. 227, 228, 427 и сгрешените бюлетини по чл. 267, ал. 2 от ИК в пакет с надпис „Недействителни бюлетини“;
- използваните бюлетини, с които е гласувано, опаковани според установените резултати – действителни и недействителни, и запечатани с лента, подписана от членовете на СИК и подпечатана с печата на комисията;
- унищожените бюлетини;
- черновите на протоколите;
- бланките чернови;
- кочаните от използваните бюлетини;
- пликът с отрязъците от бюлетините;
- протокола за маркиране на печата на СИК;
- приемо-предавателния протокол за изборителния списък;
- неизползваните образци на декларации;
- списъка за вписване на лицата, получили копие от протокола на СИК.

Печатът на СИК се прибира в отделен плик.

Торбата се завързва и запечтва с хартиена лента, върху която членовете на СИК се подписват и отбелязват пълния номер на секцията. Този номер се изписва с маркер и върху самата торба.

Торби с материали

А. В торба с бял цвят се поставят бюлетините, книгата и материалите от изборите за народни представители. Извън торбата остават и се поставят в отделни пликове:

1. Плик с надпис „Плик № 1-НС - Списъци на СИК №“.

В този плик секционните изборителни комисии поставят:

- изборителния списък;
- декларациите (Приложение № 17-НС);
- удостоверенията по чл. 28, 29 и 30 от ИК, приложени към изборителния списък – Приложение № 16-НС;
- удостоверенията по чл. 40, ал. 1 от ИК, приложени към изборителния списък – Приложение № 15-НС;
- удостоверенията за гласуване на друго място, приложени към изборителния списък – Приложение № 19-НС;
- списъка на заличените лица (Приложение № 7-НС);
- списъка за допълнително вписване на придружителите (Приложение № 73-НС).

Пликът се запечатва и подписва от членовете на СИК и се подпечатва с печата на СИК. Пликът не се поставя в торбата!

Върху плика се изписва пълният 9-цифрен номер на секцията.

2. Плик с надпис „Плик № 2-НС - Протоколи на СИК №“.

В този плик СИК поставят:

- попълнения и подписан протокол на СИК/ПСИК с резултатите от гласуването (Приложение № 87-НС-х). Протоколът НЕ СЕ РАЗПЛАСТЯВА;
- сгрешения/те протокол/и (ако има такъв/а) – (Приложение № 87-НС-х);

- протокола за предаване на сгрешен/и формуляр/и и приемане на нов формуляр на протокол на СИК/ПСИК (ако е съставен такъв при сгрешени протоколи) – (Приложение № 83-НС);
- протокола/ите с решението/ята на СИК/ПСИК при оспорване действителността или недействителността на някой глас;
- особеното/ите мнение/я на член на СИК/ПСИК, който не е съгласен с отразеното в протокола с резултатите от гласуването.

Пликът се запечатва и подписва от членовете на СИК и се подпечатва с печата на СИК. Пликът не се поставя в торбата!

Върху плика се изписва пълният 9-цифрен номер на секцията.

Забележка: След въвеждане на данните от гласуването в Изчислителния пункт към РИК и след разпечатване на протокола и приемане на протоколите на СИК/ПСИК от РИК в този плик се поставя и третият индигиран екземпляр на протокола на СИК/ПСИК с резултата от гласуването (предназначен за общинската администрация).

3. В бялата торба СИК/ПСИК поставя опаковани в отделни пакети и надписани, както следва:

- пакет с надпис „Неизползвани бюлетини“;
- пакет с надпис „Недействителни бюлетини“, намиращи се извън кутията за гласуване (т. 4, букви „в“ до „е“ от секционния протокол) по чл. 227, 228 и чл. 265, ал. 5 от ИК;
- пакет с надпис „Сгрешени бюлетини“ по чл. 267, ал. 2 от ИК;
- пакет с надпис „Унищожени бюлетини от СИК“. Това са унищожени от СИК бюлетини за таблата пред изборното помещение, повредени при откъсване от кочана или по друг начин (т. 4, буква „б“ от секционния протокол);
- пакет с надпис „Действителни бюлетини за кандидатски листи“ (т. 7.1. от секционния протокол);
- пакет с надпис „Действителни бюлетини „Не подкрепям никого“ (т. 7.2. от секционния протокол);
- пакет с надпис „Бюлетини с недействителни гласове“ (т. 6 от секционния протокол);
- черновата на протокола на СИК;
- бланката – чернова за отчитане на преференции;
- пакет с надпис „Кочани от бюлетините“, с които е гласувано;
- опаковани в плик отрязъци с номерата на бюлетините;
- протокола за маркиране на печата на СИК/ПСИК (Приложение № 81-НС);
- приемо-предавателния протокол за избирателния списък (Приложение № 74-НС);
- неизползвания (непопълнен) протокол (Приложение № 87-НС-х). Протоколите се поставят, без да се изваждат от запечатаните пликове, в които се намират;
- протокола за предаване и приемане на изборните книжа и материали, съставен в предизборния ден (Приложение № 76-НС/№ 77-НС/№ 79 и /№ 80-НС);
- списъка на лицата, получили копие от протокола на СИК (Приложение № 85-НС);
- постъпилите жалби и сигнали и протоколите с решенията по тях;
- други протоколи на СИК;
- неизползвани образци на декларации;

- печата на СИК/ПСИК. Печатът се поставя в торбата в отделен запечатан плик, след като СИК/ПСИК приключи с копирането, подписването и подпечатването на копията на протоколите и след подпечатване на пакетите с изборните книжа.

Изборните книжа се опаковат поотделно и се запечатват с хартиена лента, която се подпечатва с печата на СИК и се подписва от членовете на комисията.

4. Другите помощни материали и технически материали, получени от общинската администрация, като кутия за отрязъците с номерата на бюлетините, неизползвани хартиени ленти, маркери, лепило, линейки, химикали и др., не се поставят в торбата, а се опаковат отделно и се предават на общинската администрация.

5. Торбата с книжата по т. 3 се завързва с кабел тип „свинска опашка“, около кабела се залепва хартиена лента с изписани върху нея пълният 9-цифрен номер на секцията и имената и фамилиите на всички членове на СИК/ПСИК. Хартиената лента се подпечатва и подписва от всички членове на СИК/ПСИК. При залепването на хартиената лента да не се използва тиксо. Върху торбата се залепва хартиен етикет с надпис „Избори за народни представители на 26 март 2017 г.“ и пълният 9-цифрен номер на секцията. При невъзможност да бъде залепен хартиен етикет надписът може да бъде изписан и с маркер направо върху торбата.

6. Копие от протокола на СИК/ПСИК, подписан на всяка страница от председателя, заместник-председателя и секретаря и подпечатан с печата на комисията, се поставя на видно място пред сградата, където се помещава секцията.

Транспортиране на изборните книжа и материали

Веднага след изготвяне на всички протоколи на СИК, но не по-късно от 24 часа след обявяване края на гласуването, книжата и материалите се транспортират от секцията (изборното помещение) до РИК и до общината.

Забранява се на членовете на СИК да пренасят протоколите, бюлетините, изборните книжа и други материали по домовете си или на други места освен в РИК и в общината.

Председателят или заместник-председателят, секретарят и поне още един член на СИК (от различни партии и коалиции) предават торбите с изборните книжа и материали в общината след предаване на протоколите и списъците на РИК.

Приемане и обработка на секционния протокол от РИК

1. Председателят или заместник-председателят, секретарят и един член на СИК (от различни партии и коалиции) предават на РИК пликовете № 1, 2 с книжата в тях, запечатани, надписани по указания начин и подписани от всички членове на СИК.

Районната изборителна комисия проверява целостта и съдържанието на пликовете, след което:

- сверява фабричния номер на протокола на СИК с резултатите от гласуването в изборите, с номера, вписан в екземпляра на протокола за предаване и приемане на изборните книжа или в протокола за предаване на сгрешен/и формуляр/и и приемане на нов формуляр на протокол на СИК (ако е съставен такъв при сгрешени протоколи);

- проверява протокола на СИК с резултатите от гласуването в изборите и го предава в изчислителния пункт към РИК за въвеждане на данните от гласуването;
2. Секционните протоколи се предават на РИК НЕРАЗПЛАСТЕНИ от председателя или заместник-председателя, секретаря и най-малко един член на СИК, предложени от различни партии и коалиции. Те проследяват точността на въвеждане на данните от протоколите в Изчислителния пункт (ИП) на РИК.
 3. Когато РИК установи очевидни фактически грешки в секционния протокол, тя го връща на СИК за отстраняването им.
Когато РИК установи, че фабричният номер на представения протокол не съответства на получен от СИК протокол, както и когато установи съществено несъответствие във вписаните в протокола данни, което не може да се отстрани от тримата приносители на протоколите, в РИК се събира цялата СИК и заедно с РИК извършват ново преброяване на гласовете след приемането на протоколите на всички секционни избирателни комисии.
 4. При приемане на секционния протокол РИК издава разписка, която съдържа числовите данни. Разписката се подписва от представители на РИК, СИК и ИП.
 5. Членовете на СИК, предали секционните протоколи на РИК, поставят разписките до копието от секционните протоколи пред секцията.
 6. Останалите действия по приемането и обработката на секционните протоколи от РИК се извършват под ръководството на комисията и съгласно Методическите указания на Централната избирателна комисия за РИК.
 7. Пликовете със списъците от гласуването и приложенията към тях се предават от РИК на ГД „ГРАО“ в МРРБ за извършване проверка за гласуване в нарушение на ИК.